

Beszámoló az MNL Békés Megyei Levéltára 2017. évi konferenciájáról

2017. október 25-én került megrendezésre a Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára éves konferenciája Gyulán, a városháza impozáns dísztermében. Erdész Ádám, az intézmény igazgatója, egyben az esemény levezető elnöke köszöntötte a jelenlévőket. Bevezetőjében elmondta, hogy a 2006 óta megrendezett, mára már hagyománnyá vált konferenciákat mindig olyan téma köré igyekeznek építeni, amely mind a szakma, mind a történelem iránt fogékony nagyközönség érdeklődését felkeltheti. Az idei év témáját a kiegyezés 150. évfordulója adta.

Görgényi Ernő, Gyula város polgármestere megnyitójában kihangsúlyozta, hogy mindig nagy szellemi izgalommal várja a levéltár konferenciáit. Értékes adottságként tekint a gyulai- és a meghívott kutatók munkájára, amellyel gazdagítják a megye és város kulturális kincsestárát. A dualizmus időszaka különösen fontos volt a város életében, ekkor tétettek le a mai gyulaiság alapkövei. Véleménye szerint a konferencia a tudományos ismeretek bővítése mellett rávilágít arra a szellemi örökségre, amelytől nem fosztható meg a ma embere.

A tanácskozás első előadója Romsics Ignác, az Eszterházy Károly Egyetem tanára, az MTA rendes tagja volt. Előadása *A kiegyezés emlékezete* címet viselte. Bevezetesként felvázolta azt a nehéz politikai helyzetet, amelybe 1849 augusztusában került a magyarság, és amelyből csak hosszú idő után, 1867-re tudott kilábalni. Röviden áttekintette az utakat, amelyek a politikusok előtt kínálkoztak: ellenállás vagy kiegyezés. „Az ellenállás tartalékainak a kimerülése is arra indította a magyar politikai vezetőréteg legnagyobb részét, hogy szövetségre lépjen a Habsburgokkal, létrehozva egy, a szakirodalomban reálunióként emlegetett konstrukciót.” A következő évtizedekben a Magyar Királyság területén jelentős gazdasági és kulturális fejlődés bontakozott ki. A fejlődés mögött azonban már ekkor meghúzódtak azok a problémák, amelyek az 1914 utáni eseményeket döntően befolyásolták, és bár a kiegyezés után is megosztott volt a magyar politikai közvélemény, Trianon sokkja visszamenőleg is átértékelésre késztetett sokakat. Előadása második felében

Romsics professzor a kiegyezés megítélését, történelempolitikai felfogását vázolta. Historiográfiai áttekintésében Szekfű Gyula, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső negatív visszatekintését idézte. Pozitív megítélés tekintetében Ignotus Pál gondolatait elevenítette fel, rávilágítva arra is, hogy a történészek sem tudnak mindig elvonatkoztatni saját, szubjektív álláspontjuktól egy adott esemény, folyamat kapcsán. A két világháború között voltak, akik törekedtek a két álláspont közelítésére. Itt Bajcsy-Zsilinszky Endrét, valamint Révai Józsefet említette meg. A második világháború kataklizmája által megerősített függetlenségi álláspont bemutatására Mód Aladár, Bibó István szemléletét elevenítette fel. Saját szakmájából két ikonikus történész, Hanák Péter és Szabad György álláspontját hozta fel. Ez utóbbiak gondolatai már a rendszerváltás utáni időszakra mutatnak előre, amely korszakból Kosáry Domonkos gondolatait idézte. A Romsics Ignác által említett álláspontok felvonultatása is szépen példázza, hogy a megkezdett diskurzus folytatódik. Ebben a tekintetben a történészek feladata pedig nem az egyetlen igazság kimondása, hanem egy teljesebb kép felrajzolása egy adott kor jellemző eseményei kapcsán.

Cieger András az MTA BTK Történettudományi Intézet tudományos főmunkatársa *Érzelmek viharában – az 1867-es kiegyezés új megvilágításban* című előadásával egy manapság igen kedvelt megközelítési módot választott: az emberi oldal szerepének vizsgálatát. A kiegyezés kapcsán ritkán találkozunk ezzel a megközelítéssel. Ha fellapozzuk az akkor keletkezett személyes forrásokat, többségükben érzelmileg túlfűtött szövegeket olvashatunk. A helyzetet Eötvös József 1867 februárjából származó naplóbejegyzésével és májusban írott levelének részletével jellemezte. Deákot és pártját illetően nemcsak a közhangulatot tükröző névtelen levelek példázzák mindezt. Kossuth Kasszandra-levele is morális síkra tereli az események értelmezését, áruházzal vádolva címzettjét. Sokkal egyértelműbb emocionális példák emelhetők ki az irodalmi közélet területéről, amely rögtön két pártra szakadt. Tompa Mihály sorai lesújtó véleményt tükröznek a kiegyezés mellett felszólalókról. A másik oldalról többek között Vajda János vagy Bulyovszky Gyula levelei említhetők, amelyekben saját egzisztenciális félelmek is megjelennek. Arany János kitüntetésének recepciója – a kor tollforgatóinak szemében – a szinte automatikusan megnyíló csapdák példája. Nyilvánvalóvá vált ezekből a dokumentumokból is, hogy a közjogi kompromisszum elfogadása nem váltott ki érzelmi azonosulást. Az Eötvös naplójában említett, az 1848-ban szét-tört korona darabjait összeforrasztó szeretet később sem jelent meg, annak

ellenére, hogy a mindennapok szintjén mégiscsak megtörtént egyfajta elfogadás. Az új politikai rendszer ebben a bizalmatlan környezetben alakult ki. A kölcsönös bizalmatlanság miatt túlbiztosított, lassú, válsághelyzetekben túl nehézkesen működő apparátus jött létre. Bár a rendszer érzelmi támogatottsága gyenge volt, egyfajta passzív lojalitás kialakulása mégis megfigyelhetővé vált az évek folyamán.

Héjja Julianna Erika, az MNL Békés Megyei Levéltárának főlevéltárosa *Tisztviselői karrierlehetőségek a dualizmus kori közigazgatásban* című előadásában elsőként az 1867 után felépülő állam szervezetét, a feladatok rendszeren belüli elosztását vázolta fel. Az új struktúra új típusú, szakképzett, hivatásos apparátust, művelt, esetleg politizáló jogászokat kívánt. 1869-ben fogalmazódott meg először tételesen a közigazgatásban állást vállaló személyek formális képezésének kritériumrendszere. Az álláshelyeket pályázatok útján töltötték be, amelyek elbírálásakor szerteágazó feltételrendszer alapján választották ki a legmegfelelőbb szakembert. Az országos és megyei adatok elemzése kapcsán az előadó elmondta, hogy Békés vármegye tekintetében az 1871 után felépített, közigazgatástól függetlenített igazságszolgáltatási rendszer jórészt korábbi megyei tisztviselőkre támaszkodott. Az 1883. évi minősítési törvény sem eredményezett alapvető változást a tisztikar összetételében, hiszen többségében már rendelkeztek a megfelelő képesítésekkel. Egy konkrét példán, Schmidt Iván árvaszéki jegyző életútján keresztül pedig bemutatta az előadó, hogy az új rendszerben a folytonos önképzéssel, a mobilitás képességével szép ívű szakmai karrier felépítése sem volt lehetetlen.

Sáfár Gyula, az MNL Békés Megyei Levéltárának igazgatóhelyettese *Iparfejlődés a dualizmus korában Békés megye székhelyén* című előadásában az 1950-ig megyeszékhelyként működő Gyula fejlődésébe engedett betekintést. Előadásából megtudhattuk, hogy az alapvetően mezőgazdasági jellegű területen az iparfejlődés is jelentős volt a korszakban. A létrejövő gyárak és üzemek példáin keresztül kiemelte, megalakulásukban és sikereikben egyaránt meghatározó volt, hogy helyi kezdeményezésre jöttek létre, nem egy esetben az 1840 után a városba letelepedett zsidó kereskedők jelentős hozzájárulásával. Megyei szinten kiemelkedőek voltak a mezőgazdaságra alapuló malmok, amelyek Gyula iparfejlődésében is elsőként jelentek meg. Emellett fontosak voltak a megye cukorgyárai is. 1878-ban helyi kezdeményezésre jött létre Gyulán a gyufagyár is, amely az Eötvös-alappal szerződve országos hírnévre tett szert a századfordulón. Szintén nagy jelentőséggel bírt a röviden csak Harisnyagyárként emlegetett üzem, amely kamatmentes államsegélyt is

kapott 1900-ban történt megalakulásakor és néhány éven belül Ausztria-Magyarország legnagyobb harisnyagyárává vált. A fentiek mellett a korszakban konyakgyár, képkertlécgyár és bakancsgyár is létesült Gyulán.

A következő előadásban Balogh Dorottya, az MNL Békés Megyei Levéltárának főlevéltárosa „*Embert barátjáról, kereskedőt reklámjáról ismerik meg*” – *reklám és marketing a dualizmus kori Békésben* címmel a reklámok és hirdetések világába kalauzolta el a hallgatóságot. Vizsgálódásának gerincét a korszak vezető megyei lapja, a Békés, valamint egy országos hetilap, a Vasárnapi Újság két évfolyamának (1888, 1900) párhuzamba állítása képezte. Végigtekintette a megjelenő hirdetéseket és reklámokat a feladó illetőségét, a célközönséget és a hirdetett termékeket illetően. Kiderült, hogy a vizsgált évek között eltelt időszakban a helyi hirdetések egyre inkább előtérbe kerültek. Fejlődés mutatkozott továbbá a reklámok, hirdetések eszköztételében is, az érveléstechnika, a személyesebb megszólítás mind-mind egyre átgondoltabb koncepcióra mutatott. A reklámok – kilépve az újságok világából – az üzletekben is megjelentek. A termékek népszerűsítéséből az uralkodó család és a magyar társadalmi elit sem maradt ki. Handler Mór olykor agresszív módszerei kapcsán azonban azt is érzékelhettük, hogy nem mindenki alkalmazta szívesen a promóció eme formáit.

Bódán Zsolt, a Békési Fiókleveztár osztályvezetőjének előadása *A parcellázás, mint a paraszti földtulajdon kiterjesztésének eszköze* címmel az agrárium világába engedett betekintést. Az előadó – a cím különböző értelmezési aspektusainak felvillantását követően – elsőként röviden áttekintette a birtokviszonyok alakulását a 19. század második felében. A Békés megyében lezajló parcellázás folyamatáról általánosságban elmondható, hogy gyakorlatilag a megye teljes területét lefedte, a mezővárosi réteg aktívan részt vett benne, továbbá, hogy a dualizmus korszakában folyamatosan nőtt a kereslet a parcellázott földek iránt. Az előadás második felében esettanulmányokon keresztül mutatta be a békési puszták értékesítését. A medgyesi és bodzási kincstári puszták parcellázása 1886–1893 között, a Trautmannsdorf-birtok parcellázása 1899–1902 között zajlott, Békéscsaba és Orosháza vetélkedésével. Gyulai példaként a város által felvásárolt remetei birtok parcellázását mutatta be, amely úgynevezett szociális parcellázás keretében valósult meg. Az előadás végén összegezte a kortársak megoszló véleményét, és utalt a módos és szegényparaszti réteg közötti konfliktusokra is.

Végül, de nem utolsó sorban Tóth Áron az ELTE BTK doktorandusz hallgatója „*Lázasan nyüzsgő méhkas az egész város...*” – *A korszerűsödő dualizmus kori Nagyvárád* című előadásában a dualizmus kori városfejlődés sajátosságait tárgyalta egy konkrét település kapcsán. Topográfiai, urbanizációs trendek és városfejlesztő polgármesterek példáin keresztül mutatta be a korszak jellegzetességeit. Nagyvárád a török alóli felszabadulás után csak a 19. század második felére vált közigazgatásilag egységes településsé, ez jelentette a fejlődés első fontos szakaszát. A gyors növekedésnek induló lakosság-szám és a nyugodt légkör is kedvezett a kulturális és gazdasági fejlődésnek. Az urbanizáció sikere politikai siker is volt, a városvezetők törekvéseinek eredménye. Igazán jelentős fejlődés azonban csak a 19. század utolsó éveiben kezdődött, amikor a városvezetés is tudatosabban alakította a pénzügyi viszonyokat, felvállalta a szükséges kockázatokat. Az előadó három polgármester szempontjából mutatta be Nagyvárád városfejlesztési elképzeléseit, eredményeit, amelyek további fejlesztések alapját képezhették. A gyors fejlődés motorját eleinte a hitelfelvétel jelentette, a későbbiekben a hitelek hatékony kezelése játszott kulcsszerepet. A bankhitelre alapozott tudatos fejlesztéspolitika és térrendezés eredményeként végül a korszakban felépült többek között a városháza és hosszú viták után a kőszínház is.

A konferencia egyben a dualizmus korát megidéző rendezvénysorozat nyitányaként is szolgált, amelyre az elkövetkezendő hónapokban kerül majd sor Békés megye öt településén.

Czégé Petra Gabriella